

Egy gyárüzem leszerelésének kálváriája ^[1]

„[...] gyártelepünkön az orosz katonaság a leszerelést változatlanul folytatja. Az említett három miniszter úr legmegértőbb támogatása sem érte el az orosz hatóságoknál, hogy a leszerelési munkát beszüntessék, ezért mély tisztelettel felvetjük az a gondolatot, hogy Miniszterelnök Úr magához Sztálin marsallhoz intézzen egy távirati kérést, hogy a május 1-i ünnepségekkel kapcsolatban, ha másként nem lehetséges, ajándékképpen adja vissza az ország közgazdasága szempontjából oly mérhetetlen fontosságú kulcsjellegű gyárunkat hazánkknak.”

Bevezetés

A most bemutatandó források azt szemléltetik, hogy a II. világháború végén egy főleg orosz megrendelésre dolgozó üzem, miként kerül hirtelen a leszerelés sorsára, és miként küzd ez ellen a gyár igazgatósága és üzemi bizottsága.

Egy iparügyi miniszternek írt, 1945. március 16-ei levél alapján a *Felten és Guillaume Kabel-, Sodrony és Sodronykötélglyár Rt.* budapesti üzemében a szerszám és alkatrészhiány ellenére már március elején megkezdődött a munka. Az oroszok ugyan kezdettől vittek ki hadizsákmány címén nyersanyagot, iratokat, valamint pénzt a gyárból, ám emellett több megrendeléssel is ellátták a vállalatot. Ezek egyrészt a Vörös Hadseregnek szánt szállítások, másrészt jóvátételi célra. Egy május 25-ei feljegyzés szerint az oroszok április végén olyan megállapodást kötöttek a vállalat vezetőivel, valamint üzemi bizottságával, mely a gyár kapacitásának nagy részét lekötötte. Tehát a termelés főként katonai célra folyt, polgárra a megszálló erők nem adtak engedélyt.

A szovjet megbízottak többször is rákérdeztek a részvénytársaság tulajdoni viszonyaira, ám a gyár vezetői ekkor még nem tulajdonítottak nagy fontosságot a felvetésnek, mert gyárukat a részvényárányokból kiindulva (anyaggyárak német volta ellenére), belga és luxemburgi tulajdonnak. Mindezek azért voltak fontosak, mert a nagyhatalmak megegyezése szerint a Kelet-Európában található német érdekeltségek szovjet kézbe kerülnek. Erre a fegyverszüneti szerződés is. A moszkvai vezetés már 1945 márciusában készítetett egy listát a magyarországi német és svájci érdekeltségekről. Április 14-re pedig elkészült egy 50 vállalatot tartalmazó lista (825-ös számú átirat), amelyet a szovjetek később átnyújtottak a magyar. Ebben az első jegyzékben (később több is követte) az általam vizsgált Felten és Guillaume Kabel-, Sodrony és Sodronykötélglyár Rt., nem szerepelt.

Ennek ellenére április 18-án váratlanul megjelent egy szovjet „zsákmánybizottság” és a fegyverszüneti szerződésre hivatkozva, mint német tulajdont, lefoglaltnak nyilvánította a gyárat, és megkezdte annak leszerelését. Mindezt a magyar munkaszolgálatosok mellett a gyár tisztviselőivel és munkásaival akarták elvégeztetni. Megkezdődött tehát a géppark, valamint a nyersanyagok bevagonírozása és elszállítása. A vezetőség és az üzemi bizottság, miután tiltakozásaikat nem hallgatták meg, levelükkel az iparügyi miniszterhez fordultak. Ebben szintén a tulajdoni viszonyokra hivatkoztak, valamint arra, hogy a vállalat sosem került német befolyás alá, és a német export is jelentéktelen méretet vett. Kiemelték emellett, hogy gyártmányaik az újjáépítéshez nélkülözhetetlenek.

Takács Ferenc miniszter beadványukat személyesen vitte a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, ám ott azzal háritották el a kérést, hogy az Moszkva ( ) hatáskörébe tartozik. A leszerelés megkezdése után egy héttel Vorosilovnak, a SZEB elnökének segédtitkára végül olyan információkkal jelent meg a gyárban (más forrás szerint telefonáltak a SZEB-ből), hogy leállítják a leszerelést. Írásos határozat azonban nem volt az ügyben. Másnap a leszerelést vezető bizottság ismét megjelent, és kijelentették, hogy ők semmilyen parancsot nem kaptak. A vezetőség és az üzemi bizottság újabb leveleket írt, ezúttal dálnoki Miklós Béla miniszterelnöknek és Rákosi Mátyásnak, a Magyar Kommunista Párt vezetőjének, hogy járjanak közben Sztálinnal a gyár érdekében, és kiemelték, hogy a leszerelés miatt 1000 tonna jóvátételre szánt sodronykötélet nem tudták legyártani. Ettől kezdve az oroszok felgyorsították a bevagonírozást, mivel - mint ahogy a vállalatnál sejtették - már értesültek a leszerelés készülődő leállításáról. A parancs végül május 6-án érkezett meg.

A vállalat összegzései szerint összesen 248 vagon (ebből 30-35 vagon nyersanyag) hagyta el a gyár területét. Mindössze a géppark 10-15%-a maradt meg, a nyersanyagot pedig teljesen elszállították. A leszerelés erőszakossága miatt még a megmaradt gépek nagy része is sérült volt. A munkások ráadásul nem merték ezekkel sem a munkát, mivel attól féltek, hogy az oroszok visszatérnek (volt rá eset). Ez utóbbi miatt a vállalati vezetés magyar katonákkal akarta őriztetni az üzemet, ám a hivatalos indoklás szerint erre a honvédségnek nem volt elég.

Megkezdődött a géppark és a nyersanyagok utáni kutatás, ill. azok pótlása. A vagonok azonban már az országhatáron kívül jártak, és orosz ígéretek ellenére sem volt esély visszaszerzésükre. Az üzemi bizottság a vállalat munkásainak nevében levelet írt a miniszterelnöknek, melyben arra kérte a kormányt, hogy járjon közben Sztálinnal a géppark visszaadása (ajándékként), vagy esetleges visszavásárlása ügyében. Június 4-én a dolgozók végül felvették a munkát és június 6-án *Karajev* őrnagy, a SZEB villamossági referense *Wagner* iparügyi minisztériumi főmérnök társaságában a gyárba érkezett, hogy tárgyaljanak a vezetőséggel a fennálló állapotokról. Az őrnagy biztosította a vezetőséget, hogy az oroszok nem fognak visszatérni. A gépek visszahozását, valamint pótlását a magyarországi német gyárakból azonban elutasította, ám megígérte, hogy az elvitt gépek beszámítanak majd a jóvátételbe. Azt tanácsolta, hogy amit tudnak, belföldön szerezzenek be, amit pedig csak külföldön lehet, esetleg Németországból, vagy Svájcban lehetne behozatni. Megígérte, hogy ebben segítségükre lesz. A gyártást nagy nehézségek árán azonban csak jóval később tudták megkezdni.

A fenti eset csak egy a sok közül, ami a második világháború után megeseett. Mindez rávilágít arra, hogy a szovjetek igen „rugalmasan” és nem egyértelműen kezelték a német tulajdon fogalmát. Véleményük szerint a: *„a jogi személy székhelye dönti el a kérdést”* A Felten esetén ez Köln, ill. Mülheim volt, így nem számított, hogy a részvények többsége belga-luxemburgi kézben volt. Az egészségből az is jól látható, hogy a szovjetek igyekeztek minél jobban kihasználni az általuk lefoglalt gyárak termelőképességét, hiszen miután elszállították berendezéseik nagy részét, ezután első kérdésük az volt, mikor tudnak újra gyártani, természetesen jóvátételi célokra. Nem sokkal később a gyár vezérigazgatói tisztét szovjetek foglalták el, és az üzem csak 1952-ben került magyar tulajdonba.

Az ismertett iratok a Felten és Guillaume Kabel-, Sodrony- és Sodronykötélglyár Rt. Titkársági (Z 478), valamint Üzemi Bizottsági (Z 477) iratanyagából kerültek elő. A kettő tökéletesen kiegészíti egymást, mivel a titkársági feljegyzések az ügy egész lefolyását ismertetik, míg az üzemi bizottság iratai közt főként az említett levelezés található.

Források

A gyár igazgatóságának és üzemi bizottságának levele Takács Ferenc iparügyi miniszterhez

1945. április 19.

T.
Iparügyi Miniszter Úrnak,
Budapest

Alulírott Felten és Guillaume Kabel-, Sodrony- és Sodronykötélglyár Részvénytársaság igazgatósága és Üzemi bizottsága tisztelettel bejelenti, hogy folyó hó 18-án megjelent gyárunkban a XI., Budafoki út 60. szám alatt a Fegyverszüneti Bizottság orosz küldöttsége és kijelentette, hogy a magyar kormánnyal történt megegyezés alapján vállalatunkat, mint német vállalatot hadizsákmányként birtokba veszi, leszereli s a leszerelt gépeket és a gépek összes járulékait Oroszországba szállítja. Lefoglalja ezenkívül a gyár összes kész, félkész áruit és nyersanyagát. A gépek leszerelését folyó hó 19-én reggel megkezdti és folyó év május 5-éig be is akarja fejezni. A leszerelési munkát túlnyomórészt gyári alkalmazottainkkal akarja elvégeztetni. A leszerelést a mai napon már meg is kezdte.

Tisztelettel kérjük Miniszter Urat: szíveskedjék intézkedni, vagy közbenjárni, hogy a leszerelés azonnal megszüntessék, és hogy gyárunknak hadizsákmányként történő igénybevételeitől az illetékes orosz hatóság véglegesen elálljon.

Kérésünk indoklásául legyen szabad a következőket felhozni.

- Büntetőjogi felelősségünk tudatában kijelentjük, hogy vállalatunk nem tekinthető német vállalatnak. Belga és svájci alapítású és luxemburgi érdekeltségű, Részvényeink többsége ugyan német vállalatok kezében van, ezeknek a német vállalatoknak részvénytöbbsége viszont Acieries Réunies de Burbach-Eich-Dudelange S.A., Luxemburg, Koenigsring 2. birtokában van. Mivel pedig az említett német vállalatok részvényeinek jelentős mennyisége a mi birtokunkban van, német részvénytöbbségről nem is lehet beszélni.
- Német befolyás gyárunkban sem a háború alatt, sem a háború előtt nem érvényesült. A vállalat vezetése kizárólag az igazgatóság kezében volt; az igazgatóságnak pedig mind a tagja született magyar.
- Németországi exportunk /szállításaink/ a háború előtt semmi sem volt, s a háború alatt forgalmunk 1%-át sem érte el.

4. A német hadvezetőség mindenfajta kényszerítése ellenére megakadályoztuk úgy a vállalatunk gépbereendezéseinek, mint munkásainak kitelepítését, valamint üzemünkben a legkisebb mértékben való rombolást és bénítást.
5. Részvényeinknek egyharmad része a legjobb tudomásunk szerint magyar kezekben volt, mert a budapesti tőzsde forgalmában szerepelt.
6. Német mentes működésünk és kapcsolataink bizonyosságul szolgál az a körülmény is, hogy a háború előtt, sőt a háború első éveiben igen jelentős exportot bonyolítottunk le angol vagy domíniumi vállalatokkal a Dél-Afrikai Unióban, Levántában stb. Tettük és tehetjük ezt még akkor is amikor az összes angol és domíniumi vállalatok a német ipart a legteljesebb mértékben bojkottálták. Mi szállítottunk továbbá a kínai hadseregnek tábori telefonkábel szükséglete nagy részét Kínának Japán ellen folytatott háborúja első éveiben.
7. Legyen szabad most rámutatnunk arra, hogy vállalatunknak leszerelése és megszüntetése következtében nemcsak az ország újjáépítésének munkája válnék teljesen lehetetlenné, hanem hosszú évekig talán évtizedekig megbénulna teljesen a magyarországi ipari és kereskedelmi élet, mivel más működő kábel-, sodrony- és sodronykötélgár számottevő teljesítőképességgel az ország területén nem maradt.
  - a. Ha mi nem tudjuk ellátni a bányüzemeket bányakötéllal és kábelekkel, a szénbányászat megakad; szén hiányában az elektromos erőművek nem tudnának áramot termelni. Ugyanez vonatkoztatható a Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság olajtermelő telepeire is.
  - b. Mivel ólomkábeleket kizárólag csak mi gyárthatunk, mivel tudomásunk szerint a Magyar Siemens Művek elkobzása és leszerelése már befejezett ténynek tekinthető, - ólom és egyéb kábelek, valamint vezetékanyagok hiányában az ország elektromos ellátásának egésze lehetetlenné válnék.
  - c. A mi általunk gyártott kábelek és vezetékanyagok nélkül nem indulhat meg a posta távíró és távbeszélő üzeme.
  - d. A mi kábeleink és vezetékaink szükségessé feltétlenül ahhoz, hogy a közlekedés úgy országos, mint városi vonatkozásban megindulhasson.
  - e. Hogy a víz és gázszolgáltatás úgy Budapesten, mint az ország bármely más városában megindulhasson, ehhez feltétlenül szükségesek a mi kábeleink.
  - f. Mivel országunkban az ipar, főleg a gyárpar legnagyobbrészt elektromos áramerővel dolgozik, - vállalatunk megszűnése esetében az áramszolgáltatás lehetetlenné következne minden nagybővű ipari élet és foglalkoztatottság.
  - g. Kötteleink nélkül nem építhető fel az új rádió leadóállomás; kábeleink és egyéb gyártmányaink nélkül pedig nem indulhat meg a rádiógyártás.
  - h. A kábeleken, vezetékanyagokon és köteleken kívül számos más olyan cikket is gyártunk, melyek főleg a hadiiparban nélkülözhetetlenek.

Összefoglalva a fent felsorolt indokokat, - nyugodt lelkiismerettel kijelenthetjük újból, hogy vállalatunk semmiképpen sem tekinthető német vállalatnak, és hogy ennek megszüntetése következtében sem az újjáépítés nem indulhat meg, sem a további ipari és kereskedelmi élet el nem képzelhető. Tisztelettel kérjük, tehát ismételtlen Miniszter Urat, hogy vállalatunk leszerelését és elvételét legsürgősebben megakadályozni szíveskedjék.

Budapest, 1945. évi április hó 19-én.

A FELTEN ÉS GUILLEAUME KÁBEL-, SODRONY- ÉS SODRONYKÖTÉL RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Jelzet: Magyar Országos Levéltár Z 477 9. tétel. 1. csomó - A dokumentumot az üzemi bizottság pecsétjével, valamint az igazgatók és az üzemi bizottság tagjainak aláírásával látták el.

A gyár igazgatóságának és üzemi bizottságának levele Takács Ferenc iparügyi miniszterhez

1945. május 7.

T.
Takács Ferenc
Iparügyi Miniszter úrnak
Budapest

1945. május 7.

Gyárunk leszerelése

Tisztelettel bejelentjük, hogy f. hó 6-án a déli órákban gyárunk leszerelését beszüntettük.

Tekintettel arra, hogy a beszüntetés oly időpontban történt, mikor gépbereendezésünk több mint 90%-a már elszállításra került, gyárunk termelő képessége első sorban a kábel vonalon tökéletesen megszűnt. Abból a tényből azonban, hogy a Kormány közbelépésére mégis megszüntették a leszerelést, ha túl későn is, arra a következtetésre jutottunk, hogy a leszerelést megállító parancs egyúttal a már elszállított gépek visszaadását is magába foglalja.

Van szerencsénk egy táblázatot átnyújtani a kiment vagonokról [az említett irat nem található - a szerk.] és mély tisztelettel kérjük, hogy egyrészt az Ellenőrző Bizottságnál haladéktalanul méltóztatassék lépéseket tenni az elszállított gépbereendezés visszairányítását illetően, másrészt amennyiben erre lehetőség van, az Államvasutak útján az iránt intézkedni, hogy a megadott vagonok továbbítása haladéktalanul beszüntetésre kerüljön.

Jelentjük egyúttal, hogy a nyersanyagot továbbra is vagonokba rakják, és szóbelileg azt az értesítést kaptuk, hogy parancsuk van a munka folytatására. Tisztelettel kérjük, hogy gyárunk termelésének jövőbeli megindulása érdekében, ne csak az elszállított gépbereendezés, hanem a már elvitt nyersanyag visszaadása iránt is előterjesztéssel méltóztatassék az Ellenőrző Bizottságnál élni.

Szíves tájékoztatásra közöljük, hogy az elvitt nyersanyag jelentékeny része, bár erre a leszerelő parancsnokság figyelmét több ízben is felhívtuk, túlnyomórészt nem vállalatunk, hanem elsősorban a Magyar Posta, Államvasutak, Elektromos Művek stb. tulajdonát képezi.

Arra nem várt esetre, ha a leszerelések beszüntetése nem jelentené egyúttal a már elszállított gépek visszaadását, mellékelten vagyunk bátrán külön beadványt átnyújtani gyárunk újra felszerelése tárgyában [az említett irat nem található - a szerk.].

Mély tisztelettel:
FELTEN ÉS GUILLEAUME RT.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár Z 477 9. tétel. 1. csomó

A gyár munkavállalóinak levele Dálnoki Miklós Béla miniszterelnökhöz

1945. május 8.

DÁLNOKI MIKLÓS BÉLA miniszterelnök úrnak

BUDAPEST

Vállalatunk összes munkavállalói nevében tisztelettel jelentjük, hogy bár az iparügyi miniszter, kereskedelemügyi miniszter és külügyminiszter urakkal 10 nap óta állandó érintkezésben vagyunk, gyártelepünkön az orosz katonaság a leszerelést változatlanul folytatja. Az említett három miniszter úr legmegértőbb támogatása sem érte el az orosz hatóságoknál, hogy a leszerelési munkát beszüntessék, ezért mély tisztelettel felvetjük az a gondolatot, hogy Miniszterelnök Úr magához Sztálin marsallhoz intézzen egy távirati kérést, hogy a május 1-i ünnepségekkel kapcsolatban, ha másként nem lehetséges, ajándékképpen adja vissza az ország közigazdasága szempontjából oly mérhetetlen fontosságú kulcsjellegű gyárunkat hazánknak.

Miniszterelnök Úrnak nem kívánjuk részletezni, hogy milyen szempontok azok, amelyek gyártelepünk megmentését nemcsak a munkavállalók számára teszik létkérdéssé, hanem az egész magyar újjáépítés sikerének elengedhetetlen feltétele. Mégis meg kívánjuk jegyezni, hogy gyártmányaink nélkül a Posta, a vasutak, városi közlekedési vállalatok, áramszolgáltató telepek és hálózatok helyreállítása megoldhatatlan feladattá válik. A magyar villamos készülék, motor stb. gyárak termékeink nélkül egyszerűen munkaképtelenné válnának. Ezen túlmenően a bányák termelése kábelek és bányakábelek nélkül nem folytatható, de még csak fenn sem tartható. Az ipari jóváértélt szállítások a legnagyobb mértékben kérdéssé válnak, mert úgy a termelő berendezések karbahelyezése, mint azok üzemben tartása állandó utánpótlást igényel a csak általunk gyártott kábelekben és vezetékben, valamint kötelekben. Összefoglalólag tehát az elkövetkezendő évek, melyek súlyosságával mindnyájan tisztában vagyunk, úgyszólván elviselhetetlenné válnának, ha gyárunk termelése elveszne az ország közigazdasága számára, miután a mai helyzetben kábelek, vezeték és kötelek importja sürgősségi és devizapolitikai szempontból is megoldhatatlannak látszik.

Megismételjük az iparügyi miniszter úrnál szóbelileg már felvetett azon gondolatunkat, hogy végső szükség esetén nem volna-e lehetséges a III. Ukrán front zsákmánybizottságától, mely gyárunk leszerelését a Narodna Kommisszariat Moszkva megbízásából végzi, vállalatunk gépi berendezését valamely más szolgáltatás ellenében a magyar kormányk mintegy visszavásárolni. Ebben az esetben telepünk ismét üzembe helyezhető s a még megállapítandó feltételek mellett, mint részben állami érdekeltség az ország legnagyobb hasznára üzemben tartható lenne.

Kérésünket megismételve és amennyiben arra mód van, annak legsürgősebb elintézését és az általunk javasolt rendkívüli fontosságú lépés megtételét kérve maradunk

mély tisztelettel:
a FELTEN ÉS GUILLEAUME RT.

1945. május 8. [ceruzával]

Jelzet: Magyar Országos Levéltár Z 477 9. tétel. 1. csomó - Az irat néhány helyen javított.

Feljegyzés

A Felten és Guillaume Rt. gyártelepének az oroszok által történt leszereléséről 1945. május 25.

Miután március hónapban már jelentékeny termelést és szállítást végeztünk az orosz hadsereg számára különböző vezetékekben, tábori telefonkábelekben, zsinórokban stb., április első napjaiban egy szerződést kötöttünk az orosz hadsereggel oly mennyiségű anyag szállítására, amely egyes osztályaink kapacitását 100%-ig igénybe vette és árucikkeink túlnyomó részénél a folyó év végéig termelésünk teljes igénybevételét jelentette. E szerződést április 10-én írtuk alá. E tárgyalásoknál mindig újabb termelési ágak bekapcsolását kívánták, aszerint, hogy a helyreállítás és a nyersanyagbeszerzés előrehaladt. Ugyancsak állandóan hangoztatták, hogy vállalatunk magyar gyárnak tekintendő és így itt maradt és úgy fog tovább dolgozni, ahogy eddig. Előzőleg már két ízben is nagyjából egybehangzó jelentéseket követelték tőlünk az orosz ellenőrző bizottság részéről gyárunk tökeviszonyairól valamint teljesítőképességéről és gépi berendezéséről. E jelentésekben mindenkor hangsúlyoztuk, hogy bár vállalatunk részben német tulajdonnak látszik, mégis, mivel Arbed Luxemburg birtokosa a kölni Felten-Guillaume részvénytársaságnak, vállalatunk végeredményben belga-luxemburgi érdekeltiségűnek tekintendő.

Április 18-án jelent meg gyárunkban az orosz zsákmánybizottság és közölte velünk, hogy gyárunkat mint német tulajdonú hadizsákmánynak tekintik, leszerelik, és el fogják szállítani. A leszerelési munka a következő napon, csütörtök reggel valóban meg is kezdődött, és orosz munkaszolgálatosokon kívül gyárunk munkásságát és tisztviselőkarát is igénybe vették. A leszerelést rendkívül erős ütemben napi 10 órás munkaidő alatt bonyolították le, és munkásságunknak az egész idő alatt reggelit, ebédet és vacsorát adtak.

Körülbelül a leszerelés nyolcadik napján történt, hogy a szövetséges ellenőrző bizottságtól Vorosilov marsall egy segédtisztje jött ki, és bár velünk nem tárgyalt, a leszerelést végző tisztikarral hosszabb megbeszélést folytatott. E nap délutánján a leszerelést végző egyik őrnagy közölte, hogy ne fáradjunk a bérlista összeállításával, mert a leszerelés valószínűleg megszűnik. Erre gyárunk igazgatósága és üzemi bizottsága felkereste az egész leszerelést végző tisztikart - a vezető ezredes azonban nem volt jelen és felkérte, hogy az egész kérdésben tiszta helyzetet teremteni sziveskedjen. Erre az ígéretet megkaptuk azzal, hogy a következő nap reggel adnak választ. Másnap a reggeli órákban az egyik őrnagy közölte, hogy a leszerelést beszüntetik. Mivel ezt később tárgyalásokon lépéseink sikerének tekintettük, a bejelentést nagy örömmel vettük tudomásul, sajnos azonban egy óra múlva megjelent a bizottság vezetője, egy ezredes és közölte, hogy írásbeli parancsot nem kaptak a leszerelés befejezésére, és így a munkát tovább folytatják. Végre május 6-án vasárnap kaptuk a hivatalos értesítést, hogy a leszerelési munka végleg megszűnik, sőt a vagonokba rakott és gyárunkból még ki nem vontatott gépeket is lerakhattuk a vagonokból. Sajnos nyersanyagainkat a következő két napon továbbra is berakták, és majdnem teljes egészében elszállították. Összesen 248 vagon rakomány távozott gyárunkból, melyből kb. 30-35 vagon volt nyersanyag, a többi gép és felszerelés. Sajnálatos körülményként kell megemlíteni, hogy a leszerelés beszüntetése után itt maradt gépegyeségeink túlnyomó részénél igen sok alkatrész, sőt egész géprészek már előzőleg berakásra kerültek és gyárunkat elhagyták. Ennek eredménye, hogy még a megmaradt gépek is nagyobb kiegészítő munkálatok után helyezhetők üzembe. Itt kell leszögezni, hogy a leszerelés általában rendkívül erőszakosan történt, úgy hogy gépeink túlnyomó része súlyos sérüléseket szenvedett, összetört, értékes alkatrészek tönkrementek és az újra történő üzembe helyezés a legnagyobb szakértelem mellett is, korlátlan javítási lehetőségek feltételezésével hónapokat vesz igénybe.

Az orosz gyári őrség már május 13-án hagyta el a gyárunkat, azonban sajnos szénkészletünket a leszerelő bizottság más gyáraknak utalta ki, úgyhogy ezt azóta is fokozatosan szállítják el és félé, hogy pár nap múlva teljesen szénkészlet nélkül maradunk, ami újra megindulásunkat kérdésessé teszi.

A leszerelés ellen a következő lépéseket tettük:

Április 19-én jelentkeztünk Takács Ferenc iparügyi miniszter úrnál és meggyőztük arról, hogy a Siemens leszerelés után vállalatunk kiiktatása a magyar termelésből az egész magyar újjáépítést, valamint a jóvátételi szállítások lehetőségét is veszélyezteti. A miniszter a legnagyobb megértéssel fogadta az ügyet, és utasított egy beadvány elkészítésére, amelyet saját maga vitt el az ellenőrző bizottsághoz. Bár állandóan újabb értesítésekkel és beadványokkal fordultunk a minisztériumhoz, mivel láttuk, hogy a leszerelés akadálytalanul folyik, orosz részről kedvező válasz nem érkezett. Az ellenőrző bizottság több ízben kijelentette, hogy csak közvetítő e kérdésben, intézkedési joga nincs, mivel a leszerelési parancs Moszkvából a NARKOMAT-tól érkezett. Ugyaníly közléseket kaptunk a leszerelést végző orosz tisztikartól.

Vállalatunkat végveszélyben látván, április 28-án átnyújtottuk Dálnoki Miklós miniszterelnök úrnak memorandumunkat, melyben kértük, hogy magához Sztálin marsallhoz forduljon és kérje meg, hogy gyárunk felszerelését ajándékba adja vissza országunknak, mivel ennek híján a legműlyesabb közigazdasági nehézségek lépnének fel. Minden jel arra vall, hogy e lépésnek eredménye volt az, hogy május 2-án egyes alkalmazottaink, kik az oroszokkal beszélni tudtak, azt a hírt terjesztették, hogy a gyár leszerelése meg fog szűnni. Sajnos a leszerelő bizottság, írásbeli parancs híján a munkát nem szüntette be, sőt felfokozott erővel folytatta mindaddig, amíg május 6-án úgy látszik a beszüntetésre vonatkozó parancs véglegessé vált. Kétségtelen, hogy a leszerelő tisztikar már előzőleg tájékoztatva volt a leszerelés beszüntetéséről, miután az utolsó két napon a legnagyobb sietséggel mindenféle csomagolás és ládázás nélkül dobálták be gépeinket a vagonokba kizárólag orosz munkaerővel. A cél minden bizonnyal az volt, hogy failt accomplit teremtsenek.

Megemlíthető, hogy még május 1-e előtt felkeresett bennünket Karajev őrnagy, az ellenőrző bizottság villamosági referense és érdeklődött, hogy milyen terveink vannak a jövőt illetően. Közöltük vele, hogy milyen lépéseket kívánunk tenni gyárunk újjáépítése terén és megemlítettük, hogy németországi kábelgyárak gépberendezésére tartunk a magyar kormány útján igényt. E gondolatot nagyon helyesnek találta beadványt is nyújtottunk át részletes gépfelsorolás melléklékével az iparügyi miniszter úrnak. Mivel időközben a leszerelés befejeződött, azonban sajnos annyira előrehaladott stádiumban, hogy gépi berendezésünk alig 10-15%-a maradt meg és sem a tulajdonképpen legfontosabb vezeték, ólomkábel, sodronykötél osztályokban, hanem általában a kevésbé lényeges gyártránnyakot készítő üzemekben, újabb beadványban kértük az iparügyi miniszter urat arra, hogy a legfontosabb kábel- és sodronykötélgyártási gépcsoportok visszaadását eszközölje ki, mert sokkal célszerűbbnek látszik saját gépeink visszahozatala, mint más, német gyárakból származó gépek hozzánk telepítése.

Az iparügyi minisztérium a mai napig írásbeli értesítést a gyárberendezés visszaadásáról nem kapott, csupán egy megbeszélés folyamán Karniff [Karajev] őrnagy úr közölte Wagner min. főmérnökkel, hogy a Felten már elszállított gépei ugyan elmennek, de pótlást fog kapni, hogy üzembe lehessen helyezni.

Jelenleg azzal foglalkozunk, hogy igyekszünk megállapítani, van-e még Magyarországon a határon belül valami a tőlünk elszállított 248 vagonból, hogy legalább ezek visszairányítását kieszközölhessük az ellenőrző bizottságtól. Félő azonban, hogy nagyon kevés vagont fogunk már itt találni. Az Államvasutak, valamint a K.K.M. [Kereskedelem és Közlekedésügyi Minisztérium] a legnagyobb előzékenységgel álltak rendelkezésünkre, és igen széleskörű nyílt parancsokat bocsátottak vagonnyomozó megbízottaink rendelkezésére. A pillanatnyi helyzetben az a tervünk, hogy véglegesen megállapítsuk van-e egyáltalán kilátás saját gépeink visszaszállítására és nemleges esetben a legenergiusabban utánajárunk gépeink Németországból való pótlása iránt.

Megbízottaink az üzemi bizottsággal együtt a minisztériumokkal (Iparügyi Minisztérium, Külügyminisztérium, Miniszterelnökség, Kereskedelemügyi Minisztérium, Honvédelmi Minisztérium) úgyszólván állandó kontaktusban voltak, minden elképzelhető lépést és közbenjárási utat kimerítették, és nagy örömmel állapíthatjuk meg, hogy a hatóságok a legmesszebbmenőleg támogatták lépéseinket és ügyünket országos fontosságú ügynek tekintették. Üzemi bizottságunk a politikai pártoknál, szakszervezeteknél is hasonló szellemben járt el, és ott is legnagyobb megértést találták, és e szervek részéről is történtek intervenciók az orosz katonai hatóságoknál, sőt a kommunista párt részéről Rákosi Mátyas azonnal érintkezésbe lépett az ellenőrző bizottsággal. Ismételt kérésünkre pedig Moszkvába is táviratozott ügyünkben. A szociáldemokrata párt részéről Szalay elvtárs pedig Puskin követ útján igyekezett segítségünkre lenni.

Budapest, 1945. május 25.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár Z 478 146. tétel. 22. csomó

Feljegyzés a Karajev őrnagy és Wagner főmérnök közötti megbeszélésről

Feljegyzés Karajeff őrnaggyal az orosz ellenőrző bizottságtól és Wagner iparügyi minisztériumi főmérnök úrral 1945. június 6-án gyárunkban folytatott megbeszélésről

Az Őrnagy úr kijelentette, hogy semminemű anyagot, sem szemet, sem gépet gyárunkból az oroszoknak elvinni nem szabad, kivéve, ha felmutatják a XI. kerületi Várospancsozság erre vonatkozó engedélyét. Az erre vonatkozó orosz intézkedés az orosz katonai alakulatoknak és a Várospancsozságnak már kiment.

A Várospancsozság egy iratot fog nekünk átadni, amelyben a fentiek le lesznek fektetve, úgyhogy ha bármely orosz alakulat tőlünk valamit el akar vinni, úgy ezt az iratot kell felmutatni.

Az Őrnagy úr közölte, hogy a gyárunkból már elszállított anyagokat - így a gépeket sem - visszakapni nem fogjuk, és éppen így nem számíthatunk a leszerelt német gyárak gépberendezéséből való pótlásra sem. Ezzel szemben állítsuk össze minden olyan gép jegyzékét, melyeket Magyarországon beszerezni nem tudunk, s egy kérvénnyel együtt nyújtsuk be az Iparügyi Minisztériumhoz, melyben kérjük, hogy a gépeknek németországi gyárakból való beszerzését tegye lehetővé. E kérvény az Iparügyi Minisztérium megfelelő alátámasztással magához Silov [Vorosilov] marsallhoz továbbítja. A maga részéről ajánlja, hogy Svájcot és más beszerzési országokat is vegyük figyelembe, mert Németországból nehézkes lesz a gépek behozatala.

Az Őrnagy úr arra kér, hogy amint lehet, Magyarországon rendeljük meg, és kilátásba helyezte támogatását oly gyáraknál, melyek orosz katonai parancsozság alatt állnak, hogy géprendeléseink gyorsan vitelezhessenek ki.

A budafoki pincében megmaradt anyagokat, melyeket személyesen fog még ma megtekinteni, vissza fogjuk kapni és megígérte, hogy az erre vonatkozó intézkedést is kiadja az illetékes orosz parancsokságnak.

Közölte még, hogy az elvitt gépek be fognak számítani a jóvátételbe, úgyhogy azok értéke számunkra meg fog térülni. Az elvitt anyagokra nézve ez valószínűleg nem lehetséges.

Kifejezett kérésemre kijelentette az ?magy úr, nyugodtan hozhatunk be mindezek után úgy anyagot, mint gépeket a gyártelepre, mert az elvitelnek immár semmi veszélye nincsen, sőt felszólított, hogy a gyárat a legnagyobb energiával igyekezzünk ismét felépíteni és törekedjünk a termelést megkezdeni.

Budapest, 1945. június hó 6-án.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár Z 478 146. tétel. 22. csomó

Címkék:

[gyárüzem](#) ^[2]

[jóvátétel](#) ^[3]

[zsákmánybizottság](#) ^[4]

[Szövetséges Ellenőrző Bizottság](#) ^[5]

[üzemi bizottság](#) ^[6]

[Dálnoki Miklós Béla](#) ^[7]

Kiadás: 10. évfolyam (2010) 1. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/egy_gyaruzem_leszerelesenek_kalvariaja.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/egy_gyaruzem_leszerelesenek_kalvariaja.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gyaruzem>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/jovatetel>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/zsakmanybizottsag>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovetseges-ellenorzo-bizottsag>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/uzemi-bizottsag>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dalnoki-miklos-bela>